

The Effectiveness of Educational Psychological Program on Solving Jealousy between Children and Their Favorable Interaction

Vida. Masoumi Shamlou¹, Saeed. Hasanzadeh*², Ali Akbar. Arjmandnia³

1. PhD student, Department of Psychology and Educational Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.
2. Associate Professor, Department of Psychology and Educational Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.
3. Associate Professor, Department of Psychology and Educational Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article type

Original research

Pages: 389-401

Corresponding Author's Info

Email: shasanz@ut.ac.ir

Article history:

Received: 2022/06/30

Revised: 2022/11/18

Accepted: 2022/12/09

Published online: 2022/12/16

Keywords:

jealousy, desirable interaction, educational psychological program.

ABSTRACT

Background and Aim: The current research was conducted with the aim of the effectiveness of the educational psychological program on solving jealousy between children and their favorable interaction. The statistical population of the research was all the parents of elementary school children along with their children in Kish Island in 2018-2019. **Method:** The research method was quasi-experimental, 40 parents of elementary school children along with their children were selected by staged cluster sampling method and with a pre-test, post-test and follow-up plan with the control group and then randomly divided into two equal groups of test and control. The experimental group underwent jealousy control training for 8 sessions of 90 minutes and one session every week. The control group did not receive any intervention during this period. The research subjects were evaluated by the jealousy questionnaire (Velizadeh and Azarbaijani, 2010) and the sister-brother relationship questionnaire (Hetherington et al., 1999) in the pre-test, post-test and follow-up stages. **Results:** Analysis of covariance test was used to analyze the data. The results of the test findings showed that the educational psychological program of jealousy control has improved the resolution of jealousy between children and their favorable interaction, and these results are stable in the two-month follow-up. **Conclusion:** The training of this program is suggested for couples in counseling centers and in schools.

This work is published under CC BY-NC 4.0 licence.

© 2022 The Authors.

How to Cite This Article:

Masoumi Shamloo, V., Hasanzadeh, S., & Arjmandnia, A. (2022). The Effectiveness of Educational Psychological Program on Solving Jealousy Between Children and Their Favorable Interaction. *jayps*, 3(2): 389-401

اثربخشی برنامه روانشناختی آموزشی بر حل حسادت بین فرزندان و تعامل مطلوب آنان

ویدا معصومی شاملو^۱، سعید حسن زاده^{۲*} و علی اکبر ارجمندنی^۳

۱. دانشجوی دکتری روانشناسی عمومی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران
۲. دانشیار گروه روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران
۳. دانشیار گروه روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: علمی - پژوهشی صفحات: ۳۸۹-۴۰۱ اطلاعات نویسنده مسئول ایمیل: shasanz@ut.ac.ir	زمینه و هدف: پژوهش حاضر با هدف اثربخشی برنامه روانشناختی آموزشی بر حل حسادت بین فرزندان و تعامل مطلوب آنان انجام شده است. روش پژوهش: پژوهش حاضر شبه آزمایشی با طرح پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری بود؛ جامعه آماری این پژوهش ۴۰ نفر از والدین کودکان دوره ابتدایی به همراه فرزندان‌شان در جزیره کیش در سال ۱۳۹۸-۱۳۹۹ بودند که با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای مرحله‌ای انتخاب و سپس به روش تصادفی، به دو گروه آزمایش و کنترل تقسیم شدند. گروه آزمایش به مدت ۸ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای و هر هفته یک جلسه، تحت آموزش کنترل حسادت قرار گرفتند. گروه کنترل در طول این مدت هیچ مداخله‌ای دریافت نکردند. آزمودنی‌های پژوهش توسط پرسشنامه سنجش حسادت (ولی زاده و آذربایجانی، ۱۳۸۹) و پرسشنامه روابط خواهر-برادری (هترینگتون و همکاران، ۱۹۹۹) در مراحل پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری ارزیابی شدند. برای تحلیل داده‌ها از آزمون تجزیه و تحلیل کوواریانس استفاده شد. یافته‌ها: نتایج یافته‌های آزمون نشان داد برنامه روانشناختی آموزشی کنترل حسادت باعث بهبود حل حسادت بین فرزندان و تعامل مطلوب آنان شده است و این نتایج در پیگیری دو ماه نیز، پایدار می‌باشد. نتیجه‌گیری: نتایج به دست آمده از این پژوهش نشان داد که آموزش برنامه روانشناختی آموزشی بر حل حسادت بین فرزندان و والدین می‌تواند بر روابط والد-فرزندی موثر باشد؛ از این رو این برنامه آموزشی برای والدین و فرزندان‌شان در مراکز مشاوره و در مدارس پیشنهاد می‌شود.
سابقه مقاله تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۴/۰۹ تاریخ اصلاح مقاله: ۱۴۰۱/۰۸/۲۷ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۰۹/۱۸ تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۹/۲۵	
واژگان کلیدی حسادت، تعامل مطلوب، روانشناختی آموزشی	

انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با CC BY-NC 4.0 صورت گرفته است.
تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است.

شیوه استناد به این مقاله

معصومی شاملو، و.، حسن زاده، س.، و ارجمندنی، ع. ا. (۱۴۰۱). اثربخشی برنامه روانشناختی آموزشی بر حل حسادت بین فرزندان و تعامل مطلوب آنان. *دوفصلنامه مطالعات روانشناختی نوجوان و جوان*، ۳(۲): ۳۸۹-۴۰۱

مقدمه

خانواده محل رشد و شکل گیری شخصیت انسان است. پرورش و تربیت فرزند یکی از مهمترین وظایف والدین می‌باشد. خانواده می‌تواند زمینه ساز رشد و آرامش کودکان در جنبه‌های مختلف، روانی، جسمی، اجتماعی و هیجانی باشد (بول، ون در گراف، دی‌وید، ون در والک، کروستی و برنج، ۲۰۱۹). در صورتی که رابطه بین والد و فرزند از کیفیت خوبی برخوردار باشد، فرزندی که در این مدل از خانواده‌ها رشد و پرورش می‌یابد، از میزان بلوغ و رشد یافتگی روانی، اجتماعی و هیجانی بیشتری نیز برخوردار می‌شوند (چانگ، شاول، شلیبی، یشن و ویلسون، ۲۰۱۷). نقش والدین در رشد و تحول فرزندان در بسیاری از زمینه‌ها مورد بررسی و پژوهش قرار گرفته است. برای حصول درک بهتری از تعامل والد-فرزندی و همسالان در کودکان، اصولاً باید آن را به صورت رابطه متقابل مادر-فرزند و پدر-فرزند مورد مطالعه قرار داد. ارتباط والدین و فرزندان از جمله موارد مهمی است که هر سال نظر صاحب نظران و متحققان تعلیم و تربیت را به خود جلب کرده است. خانواده، نخستین پایگاهی است که پیوند بین کودک و محیط اطراف او را به وجود می‌آورد. کودک در خانواده پندارهای اولیه را درباره جهان را فرا می‌گیرد، از لحاظ جسمی و ذهنی رشد می‌یابد، شیوه‌های سخن گفتن را می‌آموزد، هنجارهای اساسی رفتار را یاد می‌گیرد و سرانجام نگرش‌ها، اخلاق و روحیاتش شکل می‌گیرد و به عبارتی اجتماعی می‌شود (رهروان، سلطانی شال و شباهنگ، ۱۳۹۷). چگونگی رفتار والدین با فرزندان در شکل گیری نظام رفتاری کودک نقش مهمی ایفا می‌کند. نوع روابط والدین با کودک نظیر طرد کردن، کنترل بیش از حد، محافظت بیش از حد، الگوسازی رفتارهای اضطرابی و باورهای غیرمنطقی و خشک والدین در بروز مشکلات رفتاری دوران کودکی نقش بسزایی دارند (خانجانی، پیمان نیا و هاشمی، ۱۳۹۵). بر اساس پژوهش‌های انجام شده در زمینه تعامل کودکان با والدین و همسالانشان، نتایج نشان داد رابطه با مراقب اولیه منبع مهمی برای حمایت یا استرس در سال‌های مدرسه است (کوک، کوچ‌ندورفر، استوارت-پاریگون، کوهن و کرنز،

۲۰۱۹) و کیفیت روابط مادر-کودک با سازگاری مناسب در کودکان (کریتسچمر، سنتس، میوس، ورهولست، وینس-تارا و اولدهینکل، ۲۰۱۶) رفتارهای اجتماعی کودکان (مس، مک نیل، واگنر و کوئتسچ، ۲۰۱۶)، سطوح پایین پریشانی روانشناختی در دوره بزرگسالی و بهزیستی روانشناختی (حسین‌خانزاده و میرزایی، ۱۳۹۶) مرتبط است و تعارض والد با کودک باعث ایجاد مشکلات رفتاری در کودکان و با همسالانشان خواهد شد (گادیر، هنریچ و فین-استونسون، ۲۰۱۷).

رابطه والدین و فرزندان گرچه بسیار مهم است اما رابطه خواهر-برادرها شاید مهمتر نیز باشد زیرا از یک طرف، اغلب نسبت به والدین، زمان طولانی‌تری را با یکدیگر سپری می‌کنند (کاتز، تنر و هیندی، ۲۰۲۱) و این رابطه طولانی احتمال دارد تا بزرگسالی و حتی تا پایان عمر ادامه یابد و شیوه زندگی و نگرش خواهر-برادرها را تحت تاثیر قرار دهد، در حالی که به دلیل شرایط سنی والدین چنین رابطه طولانی با آنها امکان پذیر نیست. از طرف دیگر، رابطه خواهر-برادرها با یکدیگر با نوع رابطه والدین و فرزندان متفاوت است. برای مثال، برخی از نخستین درس‌های زندگی درباره شراکت، رقابت و سازش از طریق رابطه خواهر-برادری که در آن مذاکره، همکاری و رقابت وجود دارد، آموخته می‌شود (پسکوالینی و دی‌روس، ۲۰۲۰). در همین رابطه پیاتوفسکی، تیلور و کرمیر (۲۰۱۴) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که در روابط خواهر-برادرها سطوح بالای حسادت، سطوح پایین صمیمیت و سطوح بالای قطع روابط هر کدام به طور معناداری سازش یافتگی کودک را پیش بینی می‌کند. ووارد و کاپ (۲۰۱۶) توجه مستقیم به روابط خواهر و برادرها را، در یک تلاش برنامه ریزی شده متمرکز بر فرزندان، به طور بالقوه سودمند دانستند. در پژوهش کوتاری، مک‌بث، سورنسون، بانک، واید، وب و استیل (۲۰۱۷) آمده است که تهیه کردن برنامه‌هایی برای خواهر-برادرها بخش مهمی از چارچوب پی‌شگیری است. در این میان مداخلات مربوط به خواهر-برادرها و عده

جهانی می باشد (مورفی، مک کوردی، جهل، روان و لاریمور، ۲۰۱۹). می توان گفت، احساس حسادت یک واکنش ذهنی به وضعیت نامطلوب اجتماعی است که از مقایسه با مزایای دیگران در حوزه های ارتباط شخصیت ساخته شده است (آلدریچ و بروکز، ۲۰۱۷) و هر جا که افراد خود را با دیگران مقایسه می کنند و احساس کنند که از آنها کمترند حضور دارد (کاهریمن و کاناک، ۲۰۱۸). حسادت ترکیبی از تجربه حالات روانی ناخوشایند است از جمله حس حقارت، بی عدالتی ذهنی و خشم که تمایل داریم از دیگران پنهان کنیم (سادات و یدالهی، ۱۳۹۸). بر این اساس این هیجانات منفی ممکن است انگیزه شماری از رفتارهای ضد اجتماعی، به خطر انداختن منفعت شخصی برای کاهش دادن سود دیگران و خوشحالی که در پاسخ به شکست یا زیان دیگران ایجاد نماید (القانی، ۲۰۱۶). نتایج بسیاری از پژوهش ها نشان داده است که احساس حسادت اثر نیرومندی بر رفتارهای مخرب در کودکان دارد (هوآنگ، دونگ و ویر، ۲۰۱۷). احساس حسادت می تواند در تمام سطوح به روابط افراد آسیب برساند، و همچنین کیفیت زندگی فرد را نیز تحت تاثیر خود قرار دهد و رضایت از رابطه در افراد را نیز کاهش دهد (بیرجندی، قطبی و شعیری، ۱۳۹۷). همچنین احساس حسادت به دیگران سبب می شود که روابط با همسالان و والدین در کودکان را نیز تیره و تار کند، تمایل به همکاری کردن را از بین می برد و در نتیجه فرصت ها از دست می روند و ناکارآمدی در فرد به وجود می آید (ذوالفقاری، نجاریان و نجاریان، ۱۳۹۵). مهرپیشه، تفتاچی، عبدالکریمی و معماریان (۲۰۱۹) در پژوهش خود به این نتایج دست یافتند که احساس حسادت اثرات منفی در کودکان به جا می گذارد. صفوراچی پاریزی (۱۳۸۹)، در پژوهش خود تحت عنوان حسادت، زمینه های رشد و راه های جلوگیری از آن، تمرین برای ترتیب اثر ندادن به حسادت و رفتار بر ضد آن و همچنین ایجاد رابطه عاطفی مثبت بین خود و فرد مورد حسادت را به عنوان راه های در مان عملی حسادت بیان کرده اند. بنابراین حسادت از جمله موضوعاتی است که ابعاد روان شناختی دارد. از این رو، بدون شک، برخورد منطقی با

بهبود در کیفیت روابط خواهر-برادر را در میان جوانان تحت مراقبت های ویژه می دهد. در همین راستا، یکی از متغیرهای روانشناختی معطوف به پیامدهای مثبت یا منفی که در ادبیات پژوهشی معاصر توجه محققان تربیتی را به خود جلب نموده، مساله حسادت و آموزش روانی مسائل مرتبط با حسادت برای کودکان است. حسادت یک تجربه عاطفی پیچیده است و زمانی رخ می دهد که افراد از دست دادن عشق یا توجه از یک فرد ارزشمند به رقیب خود را تجربه کنند (لوزر، ۲۰۱۷). تحقیقات اخیر بر اهمیت این احساس در زندگی روزمره کودکان تاکید کرده است و کشف کرده است که کودکان طیف وسیعی از واکنش های عاطفی و رفتاری را به موقعیت هایی نشان می دهند که شامل از دست دادن توجه مراقب خود به خواهر یا برادر یا همسال است (ماگاگنا، ۲۰۱۴؛ وولینگ، یو، گونزالس، کندی، روزنبرگ، و اوه، ۲۰۱۴). ادراک از دست دادن توجه یک عزیز به فرد دیگر می تواند ترکیبی از واکنش های عاطفی و رفتاری را ایجاد کند که اغلب به عنوان اعتراض های حسادت شناخته می شود (هاموی و ویتمن، ۲۰۲۱). این معمولاً شامل یک پاسخ عاطفی منفی شامل غم و اندوه، ترس و خشم، و همچنین رفتارهای نوع رویکرد برای نزدیکی شدن به فرد ارزشمند است (کوکینوس، کونتوراکی، ولگاریدو و مارکوس، ۲۰۲۰). روانشناسان رشد عواملی را بررسی کرده اند که با تفاوت در تظاهرات حسادت کودکان مرتبط است. روابط زناشویی مثبت والدین، حساسیت و پذیرش مادر، ترتیب تولد زود هنگام، و رقابت خواهر و برادر پایین تر، همگی با رفتارهای حسادت کمتری مرتبط هستند (چانگ و هریس، ۲۰۱۸). مطالعه حاضر رفتارهای حسادت و عاطفه کودکان است. محققان دیگر دریافته اند که خشم مزاجی کودکان به طور قابل توجهی عواطف حسادت را در زمانی که مادر به خواهر یا برادر بزرگ تر توجه می کند، پیش بینی می کند (کیفر، ۲۰۲۰). از طرف دیگر، پینگ و اوکاموتو (۲۰۱۹) دریافتند که هیجان منفی با واکنش های حسادت عاطفی یا رفتاری نوزادان مرتبط نیست، اما عاطفه مثبت با پریشانی در طول شبیه سازی حسادت رابطه معکوس دارد. حسادت در میان همه مردم از سنین و فرهنگ های مختلف فراگیر است و یک احساس

غیرانتفاعی دخترانه و پسرانه جزیره کیش به همراه والدینشان در سال ۱۳۹۸ تشکیل دادند. برای انتخاب افراد نمونه از روش نمونه گیری خوشه‌ای استفاده شد. بدین صورت که از مدارس ابتدایی جزیره کیش ۴ مدرسه دو مدرسه دولتی و دو مدرسه غیرانتفاعی دخترانه و پسرانه (دبستان دولتی دخترانه کوثر و دبستانه غیرانتفاعی دخترانه الغدير و دبستان دولتی پسرانه مولوی و دبستان غیر دولتی پسرانه الغدير) به طور تصادفی انتخاب شد و از هر مدرسه تعداد ۴۰ نفر از والدین کودکان مقطع ابتدایی به همراه فرزندانشان با توجه به ملاک‌های ورود و خروج (ملاک‌های ورود به پژوهش برای والدین کودکان ابتدایی: داشتن کودک در محدوده سنی ۷ تا ۱۲ سال، حداقل سطح تحصیلات دیپلم، گرفتن یک انحراف معیار از میانگین بالاتر در پرسشنامه‌های حسادت و استرس و یک انحراف معیار پایین‌تر از میانگین در پرسشنامه تعامل (پر کردن پرسشنامه‌ها توسط والدین انجام شد)، عدم دریافت همزمان کودک از دیگر درمان‌های روانشناختی یا دارو درمانی، و عدم وجود اختلال‌های وخیم روان شناختی در والدین بود. ملاک خروج: غیبت بیش از دو جلسه در دوره آموزشی در نظر گرفته شد) انتخاب شد، سپس افراد واجد شرایط در گروه‌های جایگزین شد و صورت تصادفی در دو گروه ۲۰ نفری (گروه آزمون ۲۰ نفر) و گروه کنترل (۲۰ نفر) جایدهی شد. گروه آزمون تحت برنامه روانشناختی آموزشی قرار گرفت و و گروه کنترل نیز در لیست انتظار باقی ماند. لازم به ذکر است که مجوزهای لازم نیز از آموزش و پرورش جزیره کیش گرفته شد. شایان ذکر است که، در تمام مراحل اجرایی، پژوهشگر در تعامل نزدیک با شرکت کنندگان بود، به ابهام و اشکال احتمالی آنان پاسخ داد.

ابزار پژوهش

۱. پرسشنامه سنجش حسادت ولی زاده و آذربایجانی (۱۳۸۹): آزمون سنجش حسادت توسط ولی زاده و آذربایجانی (۱۳۸۹) با ۴۰ گویه ساخته شده است. این پرسشنامه بصورت طیف لیکرت ۵ امتیازی درجه بندی می‌گردد. برای تفسیر نمره هر آزمودنی، باید نمره او با میانگین مقیاس (۱۲۰) مقایسه کرد. بنابراین، کسانی که در این آزمون نمره ۲۰۰ را کسب کنند، دارای حسادت

حسادت خود و دیگران، متوقف بر تحلیل روان شناختی این پدیده است (بونوتی و میسالییدی، ۲۰۱۵). پژوهشگران این حوزه در مورد مکانیسم اثربخشی آموزش روانی حل حسادت در فرزندان به تبیین‌های مختلفی اشاره کرده‌اند، از جمله برخی از مطالعات پیشنهاد کرده‌اند که آموزش روانی حل حسادت در فرزندان را کم می‌کند، و نشانه‌های آسیب شناسی روانی کودک و مشکلات رفتاری را کاهش می‌دهد (پینتو، کوریا-سانتوس، لوندوسکی و جونگنلن، ۲۰۱۹؛ میلر و گوندولی، ۲۰۱۷). بنابراین اهمیت دوران کودکی و زمینه‌های مناسب این دوران برای تحول و یادگیری رفتارهای مناسب اجتماعی باعث شده است تا پژوهشگران توجه ویژه‌ای به آن داشته باشند و تحقیقات مختلف همواره بر نقش عامل خانوادگی به عنوانی عاملی که در تحول مناسب کودک و یا بروز مشکلات رفتاری تاثیر ویژه دارد، تاکید دارند. در این میان حسادت به دلیل تخریب کیفیت روابط والد-کودک به اصلی‌ترین عامل توحل مناسب کودک آسیب وارد می‌کند و این آسیب ممکن است مادام العمر باشد. از طرفی، روابط خواهر-برادرها که می‌تواند بیشترین تاثیر را بر کودک داشته باشد، به دلیل رفتارهای پر خاشگرانه و ناشی از حسادت‌های این کودکان ممکن است به تعارض و کشمکش دائمی تبدیل شود و کیفیت روابط را تضعیف کند. بنابراین، علی‌رغم رشد دیدگاه‌های نظری و مطالعات اثربخشی در زمینه حل حسادت ادبیات پژوهشی محدودی به بررسی عوامل واسطه‌ای پرداخته‌اند. از طرفی مطالعات کمی در مورد تعامل کودکان با والدین و همسالان صورت گرفته است. هدف این پژوهش بررسی اثربخشی آموزش روانشناختی کنترل حسادت بر کاهش حسادت و تعامل کودکان با همسالان، می‌باشد. بنابراین پژوهش می‌خواهد به این مساله بپردازد: آیا برنامه روانشناختی آموزشی کنترل حسادت در بین فرزندان بر حل حسادت بین فرزندان و تعامل مطلوب آنان تاثیر دارد؟

روش پژوهش

روش پژوهش نیمه آزمایشی و طرح مورد استفاده در این پژوهش (طرح پیش آزمون-پس آزمون) با پیگیری همراه با گروه کنترل بود. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل کلیه داوطلبین از دو مدرسه دولتی و دو مدرسه

(۱۹۸۱) برای ارزیابی روابط خواهران و برادران در خانواده‌های با و بدون فرزندان کم توان ساخته شد. سپس توسط هترینگتون و کلینگمپیل (۱۹۹۲) مورد بازبینی و اصلاح قرار گرفت. فرم تجدید نظر شده این مقیاس که در پژوهش حاضر مورد استفاده قرار گرفته است توسط هترینگتون، هندرسون و ریس (۱۹۹۹) تهیه گردید. مقیاس مذکور، حاوی ۳۲ گویه است و برای نمره گذاری در برخی از گویه‌ها (۳۲-۱۶) معکوس است، دامنه نمرات برای هر آزمودنی بین ۳۲ تا ۹۶ قرار دارد. نمره ۳۲ مبین پایین‌ترین میزان روابط خواهران و برادران و نمره ۹۶ بالاترین میزان روابط خواهران و برادران را نشان می‌دهد. نمره کل این مقیاس، نصف مجموع مقیاس روابط خواهران-برادران که توسط پدر و مادر کامل شده است می‌باشد. سازندگان مقیاس ضریب پایایی آن را به روش آلفای کرونباخ ۰/۹۲ گزارش کردند. همچنین از نظر روایی، این مقیاس به طور معناداری با تمامی زیرمقیاس‌های چک لیست رفتار کودک همبستگی دارد. این مقیاس توسط عابدی (۱۳۸۷) بر روی دانش آموزان ایرانی روان سنجی و اعتباریابی شده است و ضریب پایایی این مقیاس به روش آلفای کرونباخ ۰/۹۳ و با روش بازآزمایی ۰/۹۴ گزارش شده است.

خیلی زیاد و کسانی که نمره ۴۰ را کسب کنند، حسادت خیلی پایین دارند. این پرسشنامه، حسادت را در سه محور شناختی (شامل گویه‌های ۶، ۲۱، ۲۴، ۲۵، ۳۶، ۳۹، و با دامنه تغییراتی ۶ تا ۳۰) عاطفی (شامل گویه‌های ۴، ۵، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۹، ۲۲، ۲۷، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۵، ۳۷، ۳۸ و با دامنه تغییراتی ۲۲ تا ۱۱۰) و رفتاری (شامل ماده‌های ۱، ۲، ۳، ۷، ۸، ۱۸، ۲۰، ۲۳، ۲۶، ۲۸، ۳۴، ۴۰ و با دامنه تغییراتی ۱۲ تا ۶۰) مورد بررسی قرار می‌دهد. محورها و گویه‌های این پرسشنامه با رویکرد اسلامی ساخته شده است. برای محاسبه اعتبار آزمون، از روش آلفای کرونباخ و روش دو نیمه کردن استفاده شده است. ضریب آلفای کرونباخ کل مقیاس ۰/۹۱ گزارش شده است و می‌توان گفت مقیاس از اعتبار بالایی برخوردار است. برای بررسی روایی محتوایی نظرات بیست نفر از کارشناسان و صاحب نظران مباحث اسلامی و روان شناسی ملاحظه گردید و مجموع مواد این پرسشنامه طبق گزارش کارشناسان، ۸۷/۶ درصد با سنجش حسادت مرتبط اند، یعنی این مواد از نظر کارشناسان، ارتباط بسیار بالایی با حسادت دارند.

۲. پرسشنامه روابط خواهر برادری هترینگتون و همکاران (۱۹۹۹): این مقیاس توسط شفر و اگرتون

جدول ۱. محتوای جلسات آموزش روانشناختی کنترل حسادت

جلسه اول
هدف اصلی این جلسه، شناخت والدین نسبت به مشکل حسادت کودکان و تغییر نگرش نسبت به مشکلات کودک است تا او را به جای کودک نافرمان، دچار نقایصی ناشی از اختلال رفتاری در نظر بگیرند که نیازمند کمک دیگران برای تغییر است. بنابراین در این جلسه والدین با مشکلات مربوط به حسادت و علائم رفتاری و سبب شناسی و اختلال‌های همراه با آن آشنا شدند. در این جلسه در مورد این که هیجان حسادت می‌تواند بسیار نیرومند باشد، چگونه حسادت تبدیل به یک مشکل می‌شود و تغییر حسادت صحبت کردیم. در این جلسه همچنین به کودکان آموزش شناخت احساسات: مانند شناخت احساسات و نام گذاری، شناخت تفاوت میان هیجان‌ها و احساسات، شناخت شیوه بیان احساسات و آگاهی از آنها در روابط بین فردی، ارزیابی و شناخت حالات هیجانی، قبول مسئولیت درباره احساسات خود، راه‌های صحیح ابراز احساسات و تاثیر آنها در روابط بین فردی داده شد.
جلسه دوم
اصول تقویت مثبت برای والدین و استفاده از آن برای افزایش رفتارهای مثبت کودک و نحوه تشویق کودک توضیح داده شد. به ویژگی‌های تشویق موثر در کودکان دارای مشکلات مرتبط با حسادت اشاره شد که شامل تشویق بلافاصله پس از وقوع رفتار هدف، برجسته و متنوع بودن آن است. انواع تشویق‌های کلامی، مادی، اجتماعی و ژتونی و انتخاب رفتار هدف از رفتارهای ساده‌تر یا با تکرار بیشتر که به سمت رفتارهای سخت‌تر و با تکرار کمتر پیش می‌رود، توضیح داده شد. در این جلسه همدلی نیز به کودکان آموزش داده شد: همدلی یعنی درک احساسات و علایق دیگران و مدنظر قرار دادن دورنمای ذهنی آنان، احترام گذاشتن به تفاوت‌های موجود در احساسات افراد نسبت به پدیده‌های مختلف
جلسه سوم

در این جلسه والدین در مورد شناخت هیجان خود و کودک و انتقال آموزش هیجانی به کودکان آشنا شدند، همچنین نحوه دستور دادن به کودکان آموزش و بیان شد به دلیل بی‌توجهی به دیگران، ممکن است این کودکان بیش از کودکان دیگر دستورات دیگران را پیگیری نکنند یا انجام ندهند. به والدین آموزش داده شد که لازم است ارائه دستور به زبان ساده، تک تک و کوتاه باشد. پس از ارائه دستور کودک باید آن را تکرار کند تا والدین مطمئن شود که به آن توجه کرده است. همچنین در این جلسه والدین با شرایط رشدی کودکان و تاثیر منفی جملات انتقادی و مایوس کننده آشنا شدند. همچنین در این جلسه والدین در مورد مفهوم استرس و تاثیرات آن آشنا شدند. همچنین در این جلسه تعریف استرس والدینی و تاثیرات آن بر کودک، ارائه فیلم آموزشی مرتبط با استرس والدینی تشریح شد همچنین تاثیر روابط با خواهر و برادر و دوستان نیز تشریح گردید.

در این جلسه به کودکان نیز کنترل هیجان‌ها آموزش داده شد. نقش کنترل هیجان‌ها در عملکرد افراد، کنترل هیجان‌ها به شیوه موثر، علائم و نشانه‌های ابراز خشم در افراد، روش‌های موثر کنترل خشم و حسادت و ابراز صحیح آنها.

جلسه چهارم

در این جلسه اهمیت توجه و حساسیت والدین بر دنیای ذهنی کودک و پاسخ‌گویی‌های مناسب به او آموزش داده شد. معرفی سه ضلع مهم والد، بررسی چگونگی تاثیر هر ضلع بر کودکان تشریح گردید. همچنین هدف این جلسه همراه کردن اصول تنبیه یا روش‌های تقویت مثبت است. استفاده از تنبیه، انواع روش‌های تنبیه شامل بی‌توجهی به رفتار هدف، جریمه (حذف ژتون‌ها و امتیازها) و جبران رفتار منفی، آموزش داده شد. قوانین تنبیه با والدین آموزش داده شد که نسبت استفاده از تنبیه در مقابل تشویق، یک به سه است؛ تنبیه باید متناسب با رفتار هدف باشد و تنبیه مورد استفاده باثبات به کار گرفته شود. از والدین خواسته شد که نگرش‌های نادرستی که قبلاً در مورد حسادت و رفتارهای بیمارگونه حسادت داشتند و بعد از جلسه آموزشی تصحیح شده را گزارش کنند

در این جلسه ابزار وجود نیز به کودکان آموزش داده شد: تفاوت ابراز وجود و رفتارهای حسادت‌گونه، شناسایی رفتارهای نشان دهنده ابراز وجود، مهارت‌های افزایش توانایی ابراز وجود، آموزش مهارت‌های نه گفتن

جلسه پنجم

در این جلسه توانمندسازی کودک در توجه به رفتار و انعکاس صحیح به او برای اصلاح رفتار به سمت درست آموزش داده شد. همچنین نحوه محروم کردن برای رفتارهای حسادت‌گونه و پرخاشگرانه به والدین آموزش داده شد که محروم کردن فقط برای رفتارهای پرخاشگرانه و حسادت‌گونه کودکان استفاده می‌شود. زیرا به کارگیری آن، نسبتاً سخت‌تر از سایر تنبیه‌ها است و به دلیل تکرار رفتارهای منفی در این کودکان، اگر این روش برای تمام رفتارهای منفی در نظر گرفته شود، کلاً باید به دفعات زیاد در طول روز استفاده شود که غیرممکن است. به والدین آموزش داده شد در این روش کودک پس از انجام رفتار هدف (مثلاً حسادت و پرخاشگری با خواهران و برادران) به مکانی دور از سایر افراد برده شود و به مدت کوتاهی (مثلاً چند دقیقه) در آنجا می‌ماند.

در این جلسه انعطاف‌پذیری در مقابل تغییر به کودکان آموزش داده شد. انعطاف‌پذیری در رسیدن به هدف‌های خود و سازگاری با محیط و تغییرات، نحوه سازگاری و انعطاف‌پذیری در مقابل تغییرات.

جلسه ششم

کنترل رفتارهای کودک در محیط‌های خارج از منزل به والدین آموزش داده و بیان شد که والدین پیش از خروج از منزل در مورد مکان مورد نظر و ۲ یا ۳ انتظاری که از رفتار کودک در آن جا دارند، برای کودک توضیح می‌دهند. برای تبعیت کودک از رفتارهای هدف، تشویق فوری و برای عدم تبعیت او تنبیه فوری اعمال می‌کنند. در این جلسه از والدین خواسته شد که مشخص کنند فرزندشان از کدامیک از اهداف نادرست گفته شده استفاده می‌کنند. همچنین از والدین خواسته شد راهکارهایی که در رابطه با کاهش حسادت در کودکان گفته شد را در منزل کار کنند. در این جلسه به کودکان خودآگاهی آموزش داده شد که شامل مشاهده و شناخت احساسات خود، شناخت نقاط ضعف و قوت خود، یافتن واژگانی برای بیان احساسات، آگاه شدن از ارتباط میان افکار، احساسات و واکنش‌ها.

جلسه هفتم

در این جلسه آموزش نحوه عملکرد والد در شرایط مطلوب برای ارائه آموزش روانشناختی مناسب به کودک داده شد. همچنین در این جلسه انجام تکالیف درسی به والدین آموزش داده شد که جدول روزانه تکالیف کودک را تهیه و زمانی را که کودک باید برای هر درس اختصاص دهد تعیین کنند و تا بر اساس آن، کودک تکالیف آن درس را انجام دهد، به علاوه باید در برنامه درسی برای کودک امکان استراحت‌های کوتاه در نظر بگیرند و به تدریج از نظارت خود بکاهند و برنامه ریزی را به کودک محول نمایند. در این جلسه برای یادگیری عملی خانواده‌ها از آنها خواسته شد لیستی از رفتارهای خود و فرزندان‌شان را در قبل و بعد از آموزش همراه با چگونگی تغییرات به کلاس ارائه کنند.

در این جلسه تصمیم‌گیری شخصی به کودکان آموزش داده شد که شامل: آشنایی با مراحل تصمیم‌گیری، بررسی اعمال خود و دیگران و آگاهی بر پیامدهای آنها، تشخیص آن که بر تصمیم خاص، اندیشه یا احساسات خاصی حاکم است.

جلسه هشتم

در این جلسه برای جمع بندی آموخته‌ها، مهارت‌هایی که والدین در جلسات قبل آموخته بودند مرور و مشکلاتی که با آن مواجه شده بودند به همراه درمان گر حل و فصل کردند. در این جلسه مشکلات احتمالی مطرح و بحث شد تا والدین آمادگی مواجهه با آنها را داشته باشند

روش اجرای پژوهش

برای رعایت اصول اخلاقی و به منظور جلب همکاری شرکت کنندگان، پیش از اجرای آزمون اطلاعاتی درباره موضوع و هدف پژوهش تا آنجا که در نتایج پژوهش تاثیرگذار نباشد به شرکت کنندگان داده شد؛ و پس از جلب اطمینان شرکت کنندگان، در مورد این که اطلاعات آنها به هیچ عنوان به صورت فردی مورد تجزیه و تحلیل قرار نگرفت و آنها مختار بودند که در پژوهش شرکت کنند و هر زمان که بخواهند می‌توانند از پژوهش خارج گردند، وارد نمونه پژوهش شدند. همین طور برای همه اعضای گروه کنترل پس از پایان آموزش گروه آزمایش و ارزیابی پس از آزمون، برنامه روانشناختی آموزشی ارائه شد.

لازم به ذکر است پس از پایان یافتن جلسات آموزشی یک جلسه آموزش فرزندپروری و تعامل با کودک برای گروه کنترل برگزار گردید. تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده از اجرای پرسشنامه‌ها از طریق نرم افزار spss22 در دو بخش توصیفی و استنباطی (تحلیل کوواریانس) انجام پذیرفت.

یافته‌ها

در این بخش میانگین و انحراف معیار نمرات حسادت بین فرزندان در مراحل پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری در گروه‌های آزمایش و گروه کنترل گزارش می‌شود.

گروه	متغیر	شاخص	پیش آزمون	پس آزمون	پیگیری
برنامه روانشناختی	حسادت شناختی	میانگین	۸۰.۱۵	۸۰.۱۲	۰۰.۱۳
	انحراف معیار		۵۷.۲	۲۹.۲	۲۷.۲
کنترل	حسادت شناختی	میانگین	۹۰.۱۵	۷۰.۱۵	۷۰.۱۴
	انحراف معیار		۹۴.۱	۱۳.۲	۳۰.۲
برنامه روانشناختی	حسادت عاطفی	میانگین	۹۰.۷۰	۳۰.۵۲	۰۰.۵۵
	انحراف معیار		۸۹.۱۱	۷۵.۱۵	۸۳.۱۴
کنترل	حسادت عاطفی	میانگین	۵۰.۷۱	۳۰.۷۰	۰۰.۷۳
	انحراف معیار		۸۹.۱۲	۸۳.۱۳	۳۳.۱۵
برنامه روانشناختی	حسادت رفتاری	میانگین	۸۰.۵۵	۴۰.۳۷	۲۰.۳۸
	انحراف معیار		۳۲.۱۱	۲۴.۱۰	۹۰.۱۰
کنترل	حسادت رفتاری	میانگین	۴۰.۵۴	۴۰.۵۲	۰۰.۵۱
	انحراف معیار		۹۶.۱۰	۱۲.۱۱	۹۳.۱۰
	حسادت(نمره کل)	میانگین	۵۰.۱۴۲	۵۰.۱۰۲	۲۰.۱۰۶

برنامه روانشناختی	انحراف معیار	۳۲.۲۳	۷۹.۲۰	۰.۸۲۳
کنترل	حسادت (نمره کل)	۸۰.۱۴۱	۴۰.۱۳۸	۷۰.۱۳۸
برنامه روانشناختی	انحراف معیار	۶۴.۲۲	۸۰.۲۲	۵۷.۲۳
کنترل	میانگین	۰۰.۵۳	۰۰.۷۳	۴۰.۷۰
تعامل مطلوب بین فرزندان	انحراف معیار	۶۹.۸	۲۱.۱۰	۳۷.۱۰
کنترل	میانگین	۶۰.۵۵	۲۰.۵۳	۶۰.۵۶
تعامل مطلوب بین فرزندان	انحراف معیار	۶۰.۱۱	۷۰.۱۶	۰۳.۱۷

همچنان که ملاحظه می‌شود میانگین در دو گروه آزمایش در مرحله پس آزمون، نسبت به پیش آزمون تغییر نشان می‌دهد. براساس نتایج مندرج در جدول، می‌توان به این توصیف دست زد که برنامه روانشناختی آموزشی باعث کاهش خرده مقیاس‌های حسادت و افزایش تعامل مطلوب بین فرزندان شده است.

متغیر	شاخص آماری	SS	df	MS	F	Sig	ضریب ایستا
حسادت	آزمون (تکرار اندازه گیری)	۸۹/۶۰	۱/۳۵	۶۶/۳۵	۱۸/۴۱	۰/۰۰۱	۰/۳۳
شناختی	تعامل آزمون* گروه	۴۷/۳۹	۱/۳۵	۲۹/۲۱	۸/۱۱	۰/۰۱	۰/۱۸
	بین گروهی	۶۳/۷۳	۱	۷۳/۶۳	۷/۰۷	۰/۰۰۱	۰/۱۶
حسادت	آزمون (تکرار اندازه گیری)	۲۰۹۵/۲۰	۱/۸۶	۱۱۲۷/۳۰	۱۰/۹۶	۰/۰۰۱	۰/۲۲
عاطفی	تعامل آزمون* گروه	۲۰۱۸/۴۰	۱/۸۶	۱۰۸۵/۹۰	۱۰/۵۶	۰/۰۰۱	۰/۲۲
	بین گروهی	۴۴۶۵/۲۰	۱	۴۴۶۵/۲۰	۱۰/۹۰	۰/۰۰۱	۰/۲۲
حسادت	آزمون (تکرار اندازه گیری)	۲۸۵۸/۴۰	۱/۷۹	۱۶۰۰/۷۳	۳۰/۸۴	۰/۰۰۱	۰/۴۵
رفتاری	تعامل آزمون* گروه	۱۵۸۴/۸۰	۱/۷۹	۸۸۷/۵۰	۱۷/۱۰	۰/۰۰۱	۰/۳۱
	بین گروهی	۲۳۲۳/۲۰	۱	۲۳۲۳/۲۰	۸/۷۸	۰/۰۱	۰/۱۹

نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد در رابطه با عامل درون گروهی مقدار F محاسبه شده برای اثر مراحل (پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری) در سطح ۰/۰۵ برای هر سه مؤلفه معنا دار است ($P < 0.05$). در نتیجه بین میانگین نمرات پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری نمرات مؤلفه‌های حسادت بین فرزندان در مراحل سه گانه پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری درمانی تفاوت معنا دار وجود دارد. نتایج آزمون تعقیبی بونفونی به منظور بررسی تفاوت بین میانگین‌ها در مراحل درمانی محاسبه شد نتایج نشان داد تفاوت بین نمرات مؤلفه‌های حسادت بین فرزندان در مراحل پیش آزمون، پس آزمون، پیش آزمون با پیگیری تفاوت معنا دار وجود دارد. همچنین تفاوت معنا دار وجود دارد.

نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد در رابطه با عامل درون گروهی مقدار F محاسبه شده برای اثر مراحل (پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری) در سطح ۰/۰۵ برای هر سه مؤلفه معنا دار است ($P < 0.05$). در نتیجه بین میانگین نمرات پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری نمرات مؤلفه‌های حسادت بین فرزندان در مراحل سه گانه پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری درمانی تفاوت معنا دار وجود دارد. نتایج آزمون تعقیبی بونفونی به منظور بررسی تفاوت بین میانگین‌ها در مراحل درمانی محاسبه شد نتایج نشان داد تفاوت بین نمرات مؤلفه‌های حسادت بین فرزندان در مراحل پیش آزمون، پس آزمون، پیش آزمون با پیگیری تفاوت معنا دار وجود دارد. همچنین تفاوت معنا دار وجود دارد.

جدول ۴. آزمون تحلیل واریانس مختلط نمرات تعامل مطلوب بین فرزندان با معیار گرین هاوس گیزر						
شاخص آماری	SS	df	MS	F	Sig	ضریب ایستا
آزمون (تکرار اندازه گیری)	۲۱۶۳/۲۰	۱/۱۲	۱۹۴۰/۷۹	۲۶/۴۷	۰/۰۰۱	۰/۴۱
تعامل آزمون* گروه	۲۶۸۹/۰۷	۱/۱۲	۲۴۱۲/۵۹	۳۲/۹۱	۰/۰۰۱	۰/۴۶
بین گروهی	۳۲۰۳/۳۳	۱	۳۲۰۳/۳۳	۷/۷۴	۰/۰۰۸	۰/۱۷

کاهش حسادت بین فرزندان شده است. این پژوهش با یافته های (چو و همکاران، ۲۰۲۱؛ مورفی و همکاران، ۲۰۲۰؛ فروغ و همکاران، ۲۰۲۰) همخوان می باشد. یکی از بیماری های اخلاقی که سلامت جسمی و روحی فرد را به خطر انداخته و موجب به هم ریختگی امور عادی زندگی می شود، حسادت است. حسادت به عنوان یکی از هیجانات انسانی، دارای پیامدهای مهمی در زندگی اجتماعی است. حسادت در افراد حسود، با توجه به میزان شدت و ضعف آن، اثرهای مختلفی از خود به جای می گذارد و در صورت استمرار، در نگرش و فکر فرد و انتقال آن فکر به رفتار و عمل، معمولا پیامدهایی همچون روان رنجوری، حساسیت، پرخاشگری و افسردگی به دنبال دارد. بنابراین بعضی از کودکان در زندگی در برخی مواقع بر خلاف نظر والدین خود عمل می کنند و باعث مشکلات بین خود و والدین شان می شود که عدم حل این تعارض مشکلات فراوانی بر زندگی آنها دارد. بسیاری از اصول و روش های این برنامه به طور موفقیت آمیزی در درمان مشکلات شدید رفتاری و بالینی کودکان به کار گرفته می شود. این برنامه واکنش های عاطفی مضطرب کننده را که شامل عصبانیت، اضطراب و سطح بالای حسادت است را مورد بررسی قرار می دهد و باعث کاهش تعارضات بین والدین و فرزندان آنها می شود. آموزش برنامه روانشناختی باعث شده تا کودک در موقعیت های اجتماعی بتواند با مهارت بیشتری ظاهر شود. در واقع این مهارت ها، پایه و اصل برقراری یک رابطه اجتماعی سالم و به دور از حسادت خواهند شد. برای مثال چونگ و هریس (۲۰۱۸) در همین زمینه بیان می کند اجرای این گونه کارگاه های آموزشی می تواند نظارت و توجه والدین به امور فرزندان را افزایش داده و والدین را با نقاط قوت و ضعف شیوه های فرزندپروری شان آشنا کند. همچنین یافته های واینر و همکاران (۲۰۱۷) نشان می دهند والدین با شرکت در این کارگاه ها نسبت به سبک تربیتی خود حساس شده و با

نتایج جدول ۴ نشان می دهد در رابطه با عامل درون گروهی مقدار F محاسبه شده برای اثر مراحل (پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری) در سطح ۰/۰۵ معنادار است ($F=۴۷/۲۶$, $P<۰/۰۵$). در نتیجه بین میانگین نمرات پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری نمرات تعامل مطلوب بین فرزندان در مراحل سه گانه پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری درمانی تفاوت معنادار وجود دارد. نتایج آزمون تعقیبی بونفرنی به منظور بررسی تفاوت بین میانگین ها در مراحل درمانی محاسبه شد نتایج نشان داد تفاوت بین نمرات تعامل مطلوب بین فرزندان در مراحل پیش آزمون با پس آزمون، پیش آزمون با پیگیری تفاوت معنی دار وجود دارد. همچنین بین نمرات تعامل مطلوب بین فرزندان در مرحله پس آزمون نسبت به مرحله پیگیری تفاوت معنی دار وجود ندارد، بطوری که نمرات تعامل مطلوب بین فرزندان در مرحله پیگیری نسبت به مرحله پس آزمون تغییر معنی دار نداشته است. با توجه به نتایج جدول ۴ در رابطه با تعامل عوامل مراحل و گروه مقدار F محاسبه شده برای اثر مراحل (پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری) بین دو گروه برنامه روانشناختی آموزشی و گروه کنترل در سطح ۰/۰۵ معنادار است ($F=۳۲/۹۱$, $P= <۰/۰۵$). در نتیجه بین میانگین نمرات پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری تعامل مطلوب بین فرزندان در دو گروه تفاوت معنادار وجود دارد.

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشی برنامه روانشناختی آموزشی بر حل حسادت بین فرزندان و تعامل مطلوب آنان انجام شد. نتایج نشان داد که روش (آموزش برنامه روانشناختی آموزشی) بر نمرات مؤلفه های حسادت بین فرزندان تاثیر داشته است بطوری که گروه آزمایش (آموزش برنامه روانشناختی آموزشی) نسبت به گروه کنترل موجب کاهش نمرات مؤلفه های حسادت بین فرزندان شده است. برنامه روانشناختی آموزشی منجر به

نشان دهنده بهبود مهارت‌های حل مساله در تربیت فرزندان است. این نتایج همسو با نتایج پژوهش‌های گذشته مهر تاییدی بر اهمیت آموزش بر نام‌های روانشناختی والدین و افزایش تعامل مطلوب بین فرزندان نهاد (مسر و همکاران، ۲۰۱۸؛ واینر و همکاران، ۲۰۱۷؛ مورسکا و همکاران، ۲۰۱۴). بر نام‌های آموزشی روانشناختی که تاکید بر آموزش حل مساله والدین دارد، در پژوهش‌های گذشته نیز نتایج مثبتی بر رفتار فرزندان و مسائل والدگری به ثمر گذاشته است. همچنین دوره برنامه روانشناختی آموزشی، از طریق والدین، روش‌های حل مساله و مواجه شدن با مسائل مختلف را به کودکان آموزش می‌دهد. در این کارگاه سعی می‌شود کودکان با تفکر به مسائل پیش آمده راه حل مناسب را بیابند و در واقع والدین، کودکان خود را به اندیشیدن وادار می‌کنند. کودکان یاد می‌گیرند راه‌های مختلفی را در نظر گرفته و برای هر مشکلی بیش از یک راه حل قابل اجرا بیابند. بنابراین، والدین با آشنایی با روش‌های بهینه و به کارگیری آن به صورت امتحانی به کیفیت مطلوب آن پی می‌برند، و آن را بصورت با ثبات‌تری در زندگی خانوادگی خود انجام می‌دهند. به منظور بررسی تاثیر بر نام‌های روانشناختی آموزشی بر تعامل والد-کودک به مسائلی مانند رضایتمندی، ارتباط و ایجاد محدودیت پرداخته شد. در توضیح باید بیان کرد که رضایتمندی بیانگر این است که آیا والدین داشتن فرزند را یک موهبت می‌دانند و آیا نقش خود را مثبت ارزیابی می‌کنند، والدین را با تفاوت‌های فردی در عملکرد اجتماعی، رفتاری و هیجانی کودک پیوند می‌زند. همچنین آگاهی والدین از کیفیت تعامل خود با فرزندان در موقعیت‌های مختلف باعث کاهش مشکلات در ارتباط والد-فرزند می‌شود، چرا که والدین با بکارگیری کمتر تنبیه و توصیه بدون توضیح و توصیه با توضیح و استفاده بیشتر از حل مساله، تمایل و علاقه را نسبت به والدین در فرزندانشان افزایش داده و ارتباط والد-فرزند را به آرامش و ثبات بهتری می‌رساند. از جمله محدودیت‌های پژوهش شامل: محدودیت در انتخاب در تعداد مدارس ابتدایی بدلیل پاندمی کرونا و همکاری کمتر مسئولین با پژوهشگر بود. همچنین انتخاب اولیه به صورت تصادفی نبوده و انتخاب اولیه بر اساس

نظارت بر آن به ارزشیابی سبک تربیتی خود خواهند پرداخت؛ روش‌های خود را بازبینی کرده و به اصلاح آن می‌پردازند. ساتینیس و سینگر (۲۰۱۳) و کولاک و ولینگ (۲۰۱۱) نیز نشان داده اند که والدین پس از شرکت در برنامه روانشناختی آموزشی کاهش حسادت و افزایش کارآمدی را در ارتباط با فرزندان خود گزارش کرده اند. این یافته‌ها موید این موضوع است که آموزش والدین می‌تواند راهبردی موثر در ترویج روش‌های حل حسادت در فرزندان باشد. برنامه روانشناختی آموزشی چه از طریق معلم و چه از سوی والدین می‌تواند رفتارهای نامناسب مثل حسادت را کاهش داده و بهبود رفتارهای اجتماعی کودک را در پی داشته باشد. با توجه به این که نقش والدین در تحول و اجتماعی شدن کودکان غیرقابل انکار است و والدین آموزش دیده قادر به برقراری تعامل مثبت و موثرتری با فرزندان خود هستند، پیامد این ارتباط مثبت و موثر می‌تواند پرورش فرزندان مستقل، متفکر و توانمند باشد. همچنین پژوهش‌ها نشان داده اند آموزش والدین زمانی که منجر به افزایش آگاهی آنها در زمینه برخورد صحیح با کودکان شود، می‌تواند موجب کاهش برخوردهای نامناسب آنها و کودکان شده و همچنین افزایش اعتماد کودک نسبت به آنها را در پی داشته باشد که این موضوع در نهایت می‌تواند باعث بروز رفتارهای منطقی‌تر در درخواست‌های کودک و والدین از یکدیگر شود.

نتایج نشان داد که روش (آموزش برنامه روانشناختی آموزشی) بر نمرات تعامل مطلوب بین فرزندان تاثیر داشته است بطوری که گروه آزمایش (آموزش برنامه روانشناختی آموزشی) نسبت به گروه کنترل موجب افزایش نمرات تعامل مطلوب بین فرزندان شده است. کاربرد برنامه‌های آموزشی والدین برای رشد اجتماعی و مهارت‌های مقابله‌ای مبتنی بر این است که والدین مهمترین عامل در اجتماعی شدن فرزندانشان هستند. نظریه‌های یادگیری اجتماعی و سیستمی، تاثیر والدین را به عنوان شریک تعاملی، راهنمای مستقیم و فراهم کننده فرصت‌های اجتماعی برای کودکان برجسته‌تر می‌سازد. علاوه بر این، تاریخچه پژوهشی گسترده‌ای، تفاوت‌های فردی در مطالعه حاضر مقایسه پیش آزمون-پس آزمون،

آن با روان شناسی حسادت. نشریه روانشناسی بالینی و شخصیت، ۱۷ (۱۱)، ۲۴۶-۲۴۹.

حسین خانزاده، عباسعلی؛ میرزایی، فرشته. (۱۳۹۶). نقش انسجام خانواده و تعامل والد-فرزند در تبیین حرمت خود دانش آموزان. *فصلنامه اندیشه‌های نوین تربیتی*، ۱۳ (۱)، ۱۱۵-۱۳۶.

خانجانی، زینب؛ پیمان نیا، بهرام؛ هاشمی، تورج. (۱۳۹۵). پیش بینی کیفیت تعامل مادر-کودک با انواع اختلالات اضطرابی در کودکان دبستانی با توجه به ویژگی‌های فرهنگی مادران ایرانی. *فصلنامه علمی اندیشه‌های نوین تربیتی*، ۱۲ (۲)، ۲۳۹-۲۶۰.

ذوالفقاری، شهاب الدین؛ نجاریان، بتول؛ نجاریان، زکیه. (۱۳۹۳). راه کارهای درمان حسادت از دیدگاه اسلام و روان شناسی. *ماهنامه معرفت*، ۲۳ (۱۰)، ۸۰-۹۹.

رهروان، مرضیه؛ سلطانی شال، رضا؛ شباهنگ، رضا. (۱۳۹۷). مقایسه تعارض والد-فرزند و هوش هیجانی در نوجوانان دختر با و بون پدر وابسته به مواد. *فصلنامه سلامت اجتماعی و اعتیاد*، ۲۰ (۱۱)، ۱۱-۲۴.

صفورایی پاریزی، محمدمهدی. (۱۳۸۹). حسادت زمینه‌های رشد و راه‌های جلوگیری از آن. *مجله معرفت*، ۳۸ (۱۴)، ۵۴-۴۹.

- Aldrich, N. J., & Brooks, P. J. (2017). Linguistic and socio-cognitive predictors of school-age children's narrative evaluations about jealousy. *First Language*, 37(2), 130-149.
- Al-Ghani, K. (2016). *The Green-Eyed Goblin: What to do about jealousy for all children including those on the Autism Spectrum*. Jessica Kingsley Publishers.
- Boele, S., Van der Graaff, J., De Wied, M., Van der Valk, I. E., Crocetti, E., & Branje, S. (2019). Linking parent-child and peer relationship quality to empathy in adolescence: A multilevel meta-analysis. *Journal of youth and adolescence*, 48(6), 1033-1055.
- Bonoti, F., & Misalidi, P. (2015). Social emotions in children's human figure drawings: Drawing shame, pride and jealousy. *Infant and Child Development*, 24(6), 661-672.
- Chang, H., Shaw, D. S., Shelleby, E. C., Dishion, T. J., & Wilson, M. N. (2017). The long-term effectiveness of the family check-up on peer preference: Parent-child interaction and child effortful control as sequential mediators. *Journal of abnormal child psychology*, 45(4), 705-717.
- Choe, S. Y., Lee, J. O., & Read, S. J. (2021). Parental psychological control perceived in adolescence predicts jealousy toward romantic partners in emerging adulthood via insecure attachment. *Social Development*.

ملاک‌های ورود بوده است. پس در این صورت با توجه به این که انتخاب اولیه به صورت تصادفی صورت نگرفته از این رو باید در تعمیم یافته‌ها با احتیاط عمل شود. پیشنهاد می شود این پژوهش به صورت گسترده‌تر بدین صورت که هم در مدارس، هم در مراکز آموزشی، مهدکودک‌ها، بهزیستی، مراکز درمانی (هم به کودکان هم به والدین)، آموزش داده شود، تا به والدین کمک شود نقش‌شان را به عنوان موثرترین معلم تمام دوران زندگی فرزندشان بپذیرند و دوران طلایی فرزندشان را از دست ندهند، والدینی اندیشمند و فعال باشند و برای فرزندانشان محیطی را فراهم کنند که به رشد همه جانبه و بهینه آن‌ها بیشترین کمک را بنمایند.

موازن اخلاقی

در این پژوهش موازن اخلاقی شامل اخذ رضایت آگاهانه، تضمین حریم خصوصی و رازداری رعایت شد. با توجه به شرایط و زمان تکمیل پرسشنامه‌ها ضمن تأکید به تکمیل تمامی سؤال‌ها، شرکت‌کنندگان در مورد خروج از پژوهش مختار بودند. پس از اتمام پژوهش گروه گواه نیز تحت مداخله قرار گرفتند.

تشکر و قدردانی

نویسندگان پژوهش حاضر بر خود لازم دانستند که از کلیه افرادی که در پژوهش شرکت نمودند، کمال تشکر و سپاس خود را ابراز نمایند.

مشارکت نویسندگان

پژوهش حاضر حاصل اقتباس از طرح پژوهشی نویسنده اول بود که توسط معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری به تصویب رسیده است. نویسنده این پژوهش در طراحی، مفهوم سازی، روش شناسی، گردآوری داده‌ها، تحلیل آماری داده‌ها، پیش‌نویس، ویراستاری و نهایی سازی نقش داشت.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان، این مقاله حامی مالی و تعارض منافع ندارد.

منابع

بیرجندی، زهرا؛ قطبی، ثریا؛ شعیری، محمدرضا. (۱۳۹۷). شناسایی مفهوم و ابعاد حسادت در قرآن و حدیث و مقایسه

- quality and parental problem behavior. *Journal of Research on Adolescence*, 26(3), 474-491.
- Loeser, M. K. (2017). *Understanding Sibling Jealousy During Emerging Adulthood: Measurement Development And Implications* (Doctoral dissertation, Purdue University).
- Magagna, J. (2014). Envy, jealousy, love, and generosity in sibling relations: The impact of sibling relations on future family relations.
- Masse, J. J., McNeil, C. B., Wagner, S., & Quetsch, L. B. (2016). Examining the efficacy of parent-child interaction therapy with children on the autism spectrum. *Journal of Child and Family Studies*, 25(8), 2508-2525.
- Mehrpisheh, S., Taftachi, F., Abdolkarimi, L., & Memarian, A. (2019). Injuries due to caustics ingestion in children: A psychological approach to the suspicion of childish jealousies. *Medico-Legal Journal*, 87(1), 21-23.
- Miller, R., & Gondoli, D. (2017). Mothers' Parenting Stress Mediates the Relationship between Co-Parental Conflict and Parenting Behavior. Poster session presented to the conference of Society for Research in Child Development, Austin, Texas. DOI.
- Morawska A, Tometzki H, and Sanders M. (2014). An Evaluation of the Efficacy of a Triple p-positive parenting program podcast series. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*: 10/1097
- Pasqualini, M., & De Rose, A. (2020). Parent-child communication about sex and romantic feelings: does having older siblings make a difference?. *Genus*, 76(1), 1-18.
- Pieng, P., & Okamoto, Y. (2019). Promoting Young Children's Understanding of the Situations and Prosocial Responses Related to Jealousy. *Early Childhood Education Journal*, 1-14.
- Pinto, R. J., Correia-Santos, P., Levendosky, A., & Jongenelen, I. (2019). Psychological distress and posttraumatic stress symptoms: The role of maternal satisfaction, parenting stress, and social support among mothers and children exposed to intimate partner violence. *Journal of interpersonal violence*, 34(19), 4114-4136.
- Piotrowski, C. C., Taylor, K., & Cormier, D. C. (2014). Siblings exposed to intimate partner violence: Linking sibling relationship quality & child adjustment problems. *Child abuse & neglect*, 38(1), 123-134.
- Volling, B. L., Yu, T., Gonzalez, R., Kennedy, D. E., Rosenberg, L., & Oh, W. (2014). Children's responses to mother-infant and father-infant interaction with a baby sibling: Jealousy or joy?. *Journal of Family Psychology*, 28(5), 634.
- Woodard, T., & Copp, J. E. (2016). Maternal incarceration and children's delinquent involvement: The role of sibling relationships. *Children and youth services review*, 70, 340-348.
- Chung, M., & Harris, C. R. (2018). Jealousy as a specific emotion: The dynamic functional model. *Emotion Review*, 10(4), 272-287.
- Cooke, J. E., Kochendorfer, L. B., Stuart-Parrigon, K. L., Koehn, A. J., & Kerns, K. A. (2019). Parent-child attachment and children's experience and regulation of emotion: A meta-analytic review. *Emotion*, 19(6), 1103.
- Farooq, A., Irfan, S., & Farooq, S. (2020). Relationship between Self-Esteem, Jealousy and Anger in Emerging Adults. *ANNALS OF SOCIAL SCIENCES AND PERSPECTIVE*, 1(2), 67-74.
- Gadaire, D. M., Henrich, C. C., & Finn-Stevenson, M. (2017). Longitudinal Effects of Parent-Child Interactions on Children's Social Competence. *Research on Social Work Practice*, 27(7), 767-778.
- Hamwey, M. K., & Whiteman, S. D. (2021). Jealousy Links Comparisons with Siblings to Adjustment among Emerging Adults. *Family Relations*, 70(2), 483-497.
- Huang, X. I., Dong, P., & Wyer Jr, R. S. (2017). Competing for attention: The effects of jealousy on preference for attention-grabbing products. *Journal of Consumer Psychology*, 27(2), 171-181.
- Kahrman, I., & Kanak, M. (2018). The Examination of the Knowledge, Attitudes and Practices of Expectant Mothers towards Sibling Jealousy and the Jealousy Behaviors in Their Children. *Research in Pedagogy*, 8(2), 132-133.
- Katz, C., Tener, D., & Hindi, I. (2021). "We took turns": How do child victims of intrafamilial child sexual abuse perceive and experience their siblings?. *Children and youth services review*, 130, 106227.
- Kieffer, C. (2020). Jealousy, envy, and friendship in adolescent girls. In *Jealousy* (pp. 61-80). Routledge.
- Kokkinos, C. M., Kountouraki, M., Voulgaridou, I., & Markos, A. (2020). Understanding the association between big five and relational aggression: The mediating role of social goals and friendship jealousy. *Personality and individual differences*, 160, 109946.
- Kolak, A. M., & Volling, B. L. (2011). Sibling jealousy in early childhood: Longitudinal links to sibling relationship quality. *Infant and Child Development*, 20(2), 213-226.
- Kothari, B. H., McBeath, B., Sorenson, P., Bank, L., Waid, J., Webb, S. J., & Steele, J. (2017). An intervention to improve sibling relationship quality among youth in foster care: Results of a randomized clinical trial. *Child abuse & neglect*, 63, 19-29.
- Kretschmer, T., Sentse, M., Meeus, W., Verhulst, F. C., Veenstra, R., & Oldehinkel, A. J. (2016). Configurations of adolescents' peer experiences: Associations with parent-child relationship